

KOŠUTA — CERVULA

NIKO KURET

Inštitut za Slovensko narodopisje SAZU, Ljubljana

Téma tega sporočila se je pokazala povsem nepričakovano ob urejanju gradiva o maskah na Slovenskem. V Inštitutu za slovensko narodopisje pri SAZU se že vrsto let ukvarjamo s slovenskimi maskami. Leta 1974 se nam je posrečilo končati ob podpori Sklada Borisa Kidriča triletno eksploratorsko akcijo, ki je zajela vse glede mask dotlej neraziskane ali pomanjkljivo raziskane dele Slovenije. Gradivo, ki ga je zbralo osemindvajset eksploratorjev ob nadrobno izdelani vprašalnici, je danes urejeno. S poprej zbranim gradivom vred je zdaj predmet obdelave in raziskave, ki bosta terjali še precej časa.

Za začetek smo se lotili tipološkega sortiranja posameznih likov. Pri takem poslu tudi etnologi zelo cenimo zemljevid.

Ko smo začeli vnašati nanj znamenja za posamezne like, je naša pozornost rasla ob znamenjih, ki predstavljajo pojav tako imenovane *košute*. Gre za zoomorfno pustno masko, ki jo označuje na palico nasajena lesena živalska glava z gibljivo spodnjo čeljustjo. Lik košute predstavlja ali en sam človek ali pa sta zanj potrebna dva. Za opis prvega tipa smo izbrali terensko poročilo iz Kozjega:¹ »V košuto se napravi en sam fant. Nosi leseno glavo, spodnjo čeljust odpira in zapira z vrvico, zobje so iz drenovega lesa. Glava je prelepljena s suho kožo domačega zajca. Fant je ogrnjen z odejo ali s širokim plaščem. Košuto spremljata dva ali trije vodniki. Košuta tuli. Pravijo, da je lačna in žejna. Skuša gristi ljudi, predvsem dekleta. Skozi odprti gobec ji dajejo potice, mesa, vina. Vodniki jo prodajajo, ljudje 'glihajo', jo otipavajo, ali je debela ali breja, košuta pa rita in grize ...«

Za drugi tip navajam poročilo iz Oplotnice:² »Košuta je hodila do druge svetovne vojske. Predstavljala sta jo dva moška. Glava je bila podobna košuti, prevlečena z ovčjo kožo z ušesi. Oči je imela narisane, jezik ji je molel iz gobca, zadaj je imela rep. Spodnjo čeljust je imela pregibno. Sprednji moški, ki je glavo nosil, jo je upravljal z vrvico. Njemu se je držal za ramena drug, oba pa sta bila pokrita z rjuho do tal. Hodila sta sama, brez vodnika. Na košutinem vratu je bila odprtina, da je prednjik videl hoditi ...« Navedli smo dva primera od doslej šestindvajset zajetih, ki pa so si bolj ali manj vsi podobni.

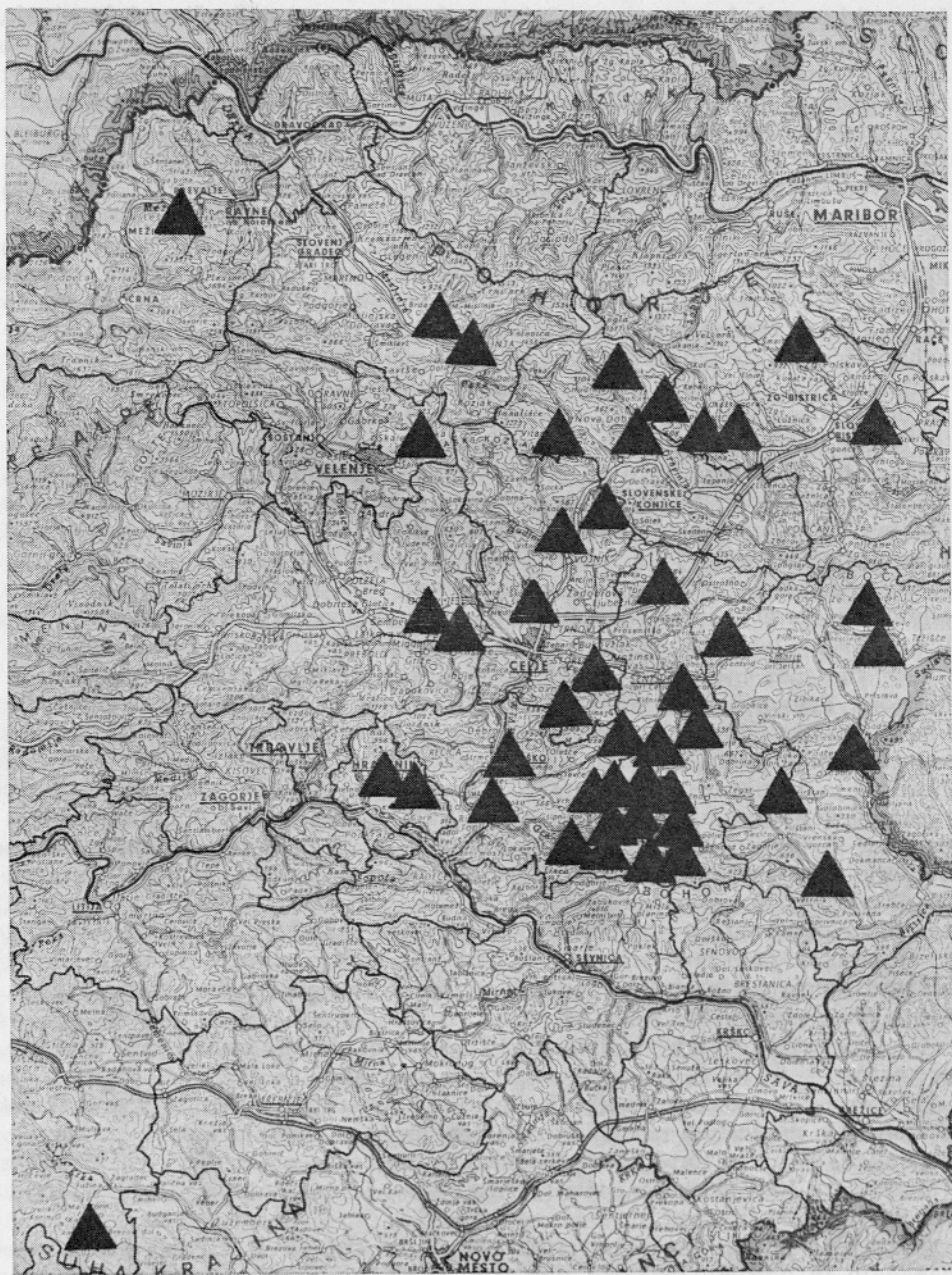
1 Košuta iz Lažiš pri Dobju (Jože Gra-dič). — *Eine »Hirschkuh«-Vermummung aus Lažiše bei Dobje* (Träger: Jože Gra-dič). — Foto: Niko Kuret (1976).

2 Glava košute iz Mrzlega polja pri Jurkloštru (Stanko Golob). — *Ein »Hirschkuh«-Kopf aus Mrzlo polje bei Jurklošter* (Träger: Stanko Golob). — Foto: Niko Kuret (1976).

Tip maske z leseno živalsko glavo in gibljivo spodnjo čeljustjo je znan pod drugimi imeni tudi drugod po Sloveniji (npr. rusa na Dravskem polju ali šimla v Podjuni),³ po Jugoslaviji (kot klocalica ali kot turica v starem Dubrovniku),⁴ v naši nemško govoreči sosesčini (kot *Habergeiss*)⁵ in drugod po Evropi.⁶ Celó v daljni Indoneziji so ji iskali paralele, kar je bilo seveda prena-gljeno — saj pontske selitve, na katere so se sklicevali, ne dokazujejo zadosti zanesljivo vezi med evropskimi in azijskimi maskami tega tipa.⁷

Toda ostanimo pri košuti. O košuti je poročal prvi Josip Pa-jek leta 1884 v svojih »Črticah iz duševnega žitka štajerskih Slovencev«.⁸ Na str. 196 beremo: »V Celjskej okolici na pustni torek 'košuto' okoli gonijo ...« Skoraj sto let so slovenski in tuji etnologi za njim ponavljali to lakonično omembo, ne da bi jo mogli točneje določiti. Sistematična in nadrobna raziskava v našem Inštitutu je dala zdaj točen pregled, kod je košuta pravzaprav razširjena: šestinštirideset znamenj, rdečih bucik, na zemljevidu nedvoumno pravi, da je košuta razširjena od južnih obronkov Pohorja do severnih obronkov Bohôrja;

3 V preteklosti ali sedanjosti ugotovljena nahajališča košute (doslej 46 krajev).
 — Aus der Vergangenheit überlieferte oder in der Gegenwart angetroffene »Hirsch-
 kuh«-Vermummungen (bisher 46 Orte).

če natanko pogledamo, so znamenja posebno gosta na področju od Šentjurja in Šmarja proti jugu do Bohôrja.

To bi sámo na sebi še ne bilo presenetljivo. Presenetilo nas je pa, da košute razen dveh izjem, ki si jih še ne znamo razložiti — v Ambrusu v Suhi krajini in v Lešah pri Prevaljah — ne moremo ugotoviti nikjer drugod na Slovenskem. Podatki so se vrhu tega zgnetli na razmeroma majhnem področju.

Zavedeli smo se torej, da se to področje krije s tistim, ki na njem arheologi v zadnjem času odkrivajo pomembne, da, presenetljive najdbe: Rifnik, Ajdovski gradec, zdaj še Prapretno. Očitno je bilo to področje v pozni antiki pribežališče pred strahotami preseljevanja ljudstev. Staroselci so si poiskali kraje, ki bi bili odmaknjeni od velikih prometnih poti in bi bili teže dostopni. Takšno je to področje še dandanes. Njegovega južnega dela, tistega, kjer so nahajališča košute najgostejša, se je do druge svetovne vojske držal pridevek »Urwald«, po vojski mu pravimo Kozjansko. Tudi to je danes že sinonim za odročno, pozabljeno, zaostalo, »nerazvito« področje.

Tod je torej o pustu hodila košuta, odkar stari ljudje pomnijo — tudi moja rajna, leta 1867 rojena mati mi je pravila, kako se je je kot otrok bala. Košuta hodi tod še dandanes. Lansko poletje smo našli po domovih blizu Jurkloštra, Planine in Dobjega nekaj košutinih glav, ki so še vsako leto o pustu v funkciji kakor v starih časih.

Košuta v tolikšnem številu na razmeroma tako majhnem in tako izrazito odročnem ozemlju mora izzvati pozornost maskologa. Vprašamo se zato: Kaj je s to košuto, od kod je?

Ne sme nas motiti, da se lik po večini morfološko ne ujema s svojim imenom. Primerjalna maskologija, ki uvršča te in podobne like med tako imenovane ekvidne maske, ugotavlja še in še, da se realna podoba lika pogosto ne ujema z njegovim imenom. Na Slovenskem imamo masko kamele — njena glava pa je dostikrat rogata. Panonska rusa naj bi bila konj ali kobila — toda njena glava ni prav nič podobna konjski. Tudi poljski turoń sploh ne spominja na tura in romunska capră komaj kdaj na kozo. Ljudstvo pač brezskrbno oblikuje in preoblikuje, je pa konservativno v imenih. Če je količkaj mogoče, se oklepa starih, sporočenih imen. Ne moti ga, da je nekdo glavo maske spremenil, tako da se nič več ne ujema s starim imenom. Ime ostaja, oblika se spreminja. Zato ima naša košuta danes ali govejo glavo z govejimi rogovi ali konjsko glavo s konjskimi ušesi ali pa fantazijsko glavo z dvema izrastkoma, ki sta lahko ušesi ali rogova.

Ostane nam torej ime. Kaj z njim? Zdi se nam, da ime košute kaže v daljno preteklost.

Primerjalne raziskave vodijo do starih in najstarejših virov. Za prva krščanska stoletja najde tudi maskolog zelo dragocena pričevanja v delih cerkvenih pisateljev, ki jih je zbral znani Jacques-Paul Migne v nad 160 zvezkih svoje Patrologije.⁹ Med latinskimi viri (*Series latina*) je za čas od 4. do 10. stoletja kar dosti takih pričevanj.

Cerkveni pisatelji, z njimi tudi sinode in koncili z izredno žolčnostjo napadajo in obsojajo nastope maskirancev v hrupnih kalendnih sprevodih. Le-ti so se tudi po pokristjanjenju kot globoko zakoreninjena poganska dediščina žilavo upirali cerkvenim prepovedim. Cerkev je preganjala vsakršno

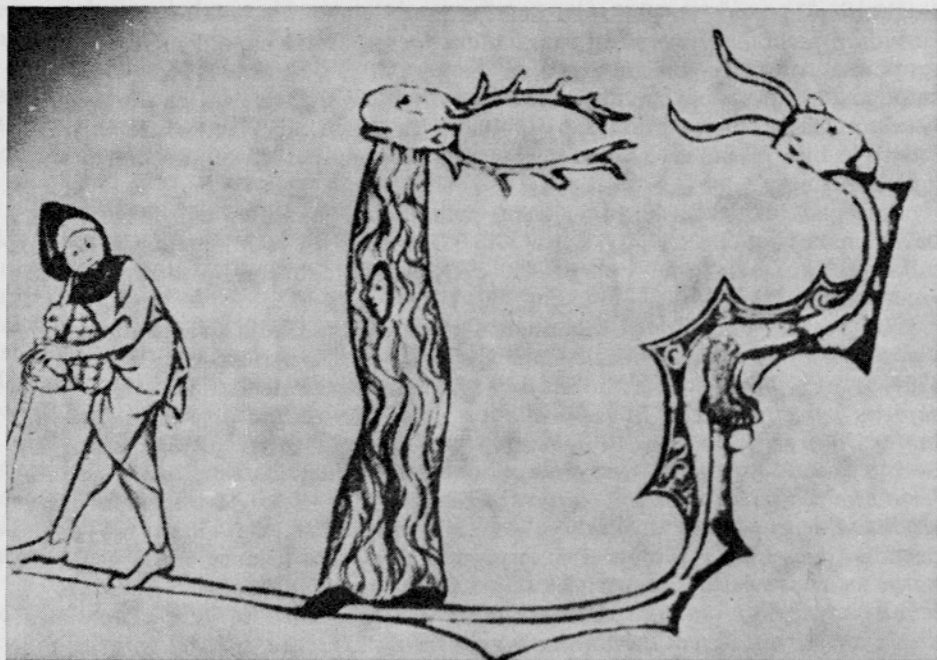
šemljenje, še prav posebno pa šemljenja v jelena ali košuto: *cervum* ali *cervulum facere*, *cervulam* ali *hinniculam facere*. Ostri napadi in neusmiljene prepovedi so bile naperjene zlasti na dvojico, ki je očitno nastopala skupaj in se pogosto tudi skupaj navaja: *Cervulum et vetulam facere* ali pa *Cervulam et vetulam facere*, to je: maskiranje v jelena in telico ali pa v košuto in telico. Zakaj je bila ravno ta dvojica cerkvenim krogom trn v peti, še danes samo ugibamo.

Prvi glas proti šemljenju v jelena prihaja iz Hispanije; oglasil se je tam barcelonski škof *Pacianus* (u. 370).¹⁰ Prizanesljiv je bil njegov sodobnik, milanski škof sv. *Ambrozij* (u. 397),¹¹ po njegovem nastopa jelen pač »more vulgi«.

Hude težave pa je povzročala mladi Cerкви keltska Galija s svojimi maskami v sprevodih ob januarskih kalendah. *Caesarius* iz Arlesa (de Arelate, 470—542)¹² se huđuje v 129. homiliji nad januarskimi kalendami: ... *Quis enim sapiens poterit credere, inveniri aliquos sanae mentis qui cervulum facientes in ferarum se velint habitum commutare?* V neki drugi pridigi, znani kot Sermo Pseudo-Augustini,¹³ beremo podobno: *Quid tam demens quam ... indui ferino habitu, et capreae aut cervo similem fieri, ut homo ad imaginem Dei et similitudinem factus sacrificium daemonum fiat?* ... Še enkrat se oglašja pseudo-Augustinus v svojem 265. sermonu¹⁴ in poziva h kaznovanju vsakogar, ki se še napravlja v košuto: *Licet credam quod illa infelix consuetudo ... iam ... fuerit ... sublata; tamen, si adhuc agnoscatis aliquos illam sordidissimam turpitudinem de hinnicula vel cervula exercere, ... castigate!* Sinoda v Auxerru 573—603 prvič oficielno obsoja telico in jelena v svojem prvem kánonu: *Non licet kalendis Januarii vetola aut cervolo facere.*¹⁵ Po neki pridigi sv. *Eligija*, škofa v Rouenu (588—659),¹⁶ sodeč, pa se ljudstvo za prepoved ni menilo: *Nullus in Kalendis Januariis nefanda et ridicula, vetulas aut cervolas ... faciat.*

Poenitentiale *Theodora* iz Canterburyja¹⁷ iz druge polovice 7. stoletja že določa pokoro za prestopnike: *Si quis in Kalendis Januariis in cervulo aut vetula vadit, ... tres annos poeniteat!* Neki opat *Cummeanus* iz 7. ali 9. stoletja¹⁸ še dodaja prejšnjemu v svojem »*Liber de mensura Poenitentiarum*«: »... *quia haec daemonium est.*« Podobno merseburški Penitencial iz 8. stoletja.¹⁹

Med Nemci je moral svariti opat *Priminius* (u. 750),²⁰ sodobnik sv. Bonifacija: *Cervulos et vetulas in Kalendis vel aliud tempus nolite ambulare* ... V istem 8. stoletju je *Burchard* iz Würzburga²¹ skoraj dobesedno ponovil opozorila *Caesarija* iz Arlesa, po čemer sklepamo, da razmere na Bavarskem tedaj niso bile drugačne od razmer v stari Galiji pred 200 leti. Podobne so tudi poznejše obsodbe in grožnje s pokoro. Še v 9. stoletju grozi *Regino* iz Prüma (u. 915)²² v svojem delu »*De synodalis causis et disciplina ecclesiastica*«: *Fecisti aliquid quod pagani faciunt in Kalendis januariis in cervulo et vetula, tres annos poeniteas.* Pokora se je sicer omilila. Tako določa »*Corrector*« *Burcharda* iz Wormsa (pred 1024):²³ *Fecisti aliquid tale, quale pagani fecerunt et adhuc faciunt in Calendis Januarii, in cervulo ...? Si fecisti, XX dies in pane et aqua paeniteas.* V istem 11. stoletju je neki neznani frankovski pridigar grmel v svoji »*Homilia de sacrilegiis*«:²⁴ *Quicumque in*

4 Oseba, našemljena v jelena. Človekov obraz je viden v sredini postave. (Iz iluminiranega rokopisa Roberta de Borrona »Historie du Graal«, ok. 1280. - Paris, Bibliothèque Nationale. — *Hirschvermummung. Das Gesicht des Vermummten ist in der Mitte der Gestalt sichtbar.* (Aus der illuminierten Hs. des Robert de Borron, »Histoire du Graal«, um 1280. - Paris, Bibliothèque Nationale.

kalendas ienuarias ... cervulum et alias miserias vel lusa (sc. facit) quae in ipso die insipientes solent facere ... non Christianus, sed gentilis est.

Ogorčenim obsodbam in strogim prepovedim sledimo nekako do 11. stoletja, potem virov pri Migneu zmanjka. Ljudje so se šemili naprej. To bi smeli sklepati po miniaturi v rokopisni »Histoire du Graal« Roberta de Borrona iz okoli leta 1280, ki jo hrani Nacionalna biblioteka v Parizu.²⁵ Miniatura predstavlja človeka, maskiranega v jelena, ki pred njim stopica igrc in piska na dude. Jelen pa v Evropi v poznejših stoletjih izgine, čeprav je nepregledna množica starih tipov živalskih mask ostala ohranjena do današnjih dni. Osamljeno je poročilo iz konca 15. stoletja na Poljskem, kjer neki Nikolaj Bloński v svojem »Tractatus sacerdotalis de sacramentis« iz leta 1490²⁶ prepoveduje obhajati igrc in vse, *qui induunt larvas et fingunt cervos vel equos ...* Današnja Zahodna Evropa je masko jelena in košute, kakor kaže, pozabila. Imamo le še ostanek v Angliji, kjer v Abbots Bromleyu šest fantov z jelenjimi rogovi na glavi vsako leto na ponedeljek po žegnanju pleše poseben ples.²⁷ Na Balkanu poročajo o jelenji maski v Romuniji v začetku 18. stoletja,²⁸ njeno ime *cerbul* (< cervu ille), tudi *cerb* ali *cerbat* je znano še danes. Od Romunov so vojvodinski Srbi prevzeli ime lika, ki mu pravijo *šerbulj*.²⁹ Značilno je, da se je

tudi tod ohranilo samo ime. Ne tako v Bolgariji. V krajih vzhodno od Sofije še vedno nastopata jelen, »rogač«, in košuta na pustni ponedeljek, ki ga zato imenujejo rogač-ponedeljnik.³⁰

Začetke jelenjega in košutinega šemskega lika moramo iskati daleč v preteklosti. Upravičeno domnevamo, da je bil jelen kultni lik že v paleolitiku — naj spomnim na upodobitve v jami Trois Frères, v Val Camonica in morda še drugje. Njegov kultni značaj se je ohranil skozi tisočletja. Ne bomo za zdaj omenjali znanega jelenjega kulta pri Skitih. Mikavneje je, da se ustavimo pri jelenjem kultu Keltov. Znano je, da so imeli Kelti svoje jelenorogo božanstvo, Cernunna, čigar podoba ni ohranjena samo na srebrnem kotlu iz Gundestrupa na Jütlandu,³¹ ampak tudi na slovenskih tleh, v Beli krajini, na nagrobniku, ki ga je pred nekaj leti opisal Peter Petru.³² Pozabiti tudi ne smemo na vlogo jelena in košute pri starih Grkih. Jelen je bil Artemidina sveta žival³³ in Aktaiona so si predstavljali z jelenjo glavo. Žene iz Beotije so se napravljale v košute in so v taki preobleki žrtvovale Aktaionu, da bi jim dal zarod.³⁴ Raziskovalci sicer danes ne priznavajo zveze grškega jelenjega kulta s keltskim. Nasprotno. Ludwig Radermacher je menil³⁵ ravno v zvezi z zgodnjesrednješkimi cerkvenimi prepovedmi, da je bila jelenova ali košutina maska razširjena v glavnem na keltskih tleh, da je segala kvečjemu v Zgornjo Italijo in da je bila pri Keltih avtohtona.

Ostro nasprotovanje maskiranju v jelena ali v košuto ter v mlado govedo, telico, sili k sklepu, da je zavzemal kult obojega, zlasti pa jelena ali košute, v stari keltski religiji izredno pomembno mesto. Zelo verjetno je sicer, da so se te maske razmeroma zgodaj kultno izpraznile, da torej niso več opravljale kake kulturne funkcije, pač pa so se zavoljo ljudstvu lastne zakonitosti vztrajanja in konservativnosti ohranjale zanaprej in se prav tako po neki znani zakonitosti sprevrgle v burlesknost. Toda mlada Cerkev je bila očitno občutljiva in je preganjala vse od kraja, kar je spominjalo na poganstvo, za kar je našla oporo v prepovedi poganstva vere, ki jo je razglasil cesar Teodozij Veliki že konec 4. stoletja. Računati pa moramo tudi z ostanki poganstva, ki so utegnili imeti še aktiven odnos. Da so bili napadi predstavnikov Cerkve do teh ostankov še posebno žolčni, je za tiste čase razumljivo.

Zaman se, žal, vprašujemo, kakšen je bil *cervus* ali *cervulus*, kakšna je bila *cervula* po obliki svojega nastopanja ob zatonu antike. Pariška miniatura iz konca 13. stoletja nam kaže maskiranca, ki v nadnaravni velikosti predstavlja jelena z velikim rogovjem na glavi, a kot dvonožca, torej v nekaki antropomorfizirani obliki. Vemo pa, da so danes podobni liki tudi četveronogi, se pravi, da jih predstavljata dve osebi. Katera od obeh oblik je prvotna, ne vemo.

Nadalje je za večino današnjih likov te vrste značilna gibljiva spodnja čeljust. Na pariški miniaturni taka čeljust ni vidna. Verjetno pa so jelena in druge živalske like radi predstavljali s takšno čeljustjo že v najzgodnejših časih. Arhetip takega lika je utegnil biti podoben rimskemu Manducu, ki je zatrdno imel dosti starejše prednike tudi zunaj mej latinskega območja. Manducus je nastopal — po neki Placidovi glosi³⁶ — kot naprava ali kot maskiranec v nekaterih sprevedih, *in pompa antiquorum*, starega Rima. Imel je velike čeljusti in je z njimi strašno klopotal: ... *magnis malis ac late dehiscens et ingentem sonitum dentibus faciens* ...

Končno še uigiblujemo, zakaj so se v prostranem keltskem območju odločali v kalendnih sprevodih zdaj za jelena, zdaj za košuto. Zatrдно se niso odločali po naključju. Jelen je moral imeti v kultu svojo določeno vlogo, košuta pa svojo. Samo v ilustracijo naj navedemo, da je imel jelenji kult npr. pri Skitih³⁷ izrazit solarni značaj — kakor grški Apolon je sončni jelen Skitom v njihovi lovski dobi meril pot po nebesnem svodu. Bil pa je tudi vodnik na oni svet, zato so Skiti pozneje, ko so postali nomadi in jezdec, konjem v grobovih veljakov natikali jelenje maske. S tem v zvezi bi mogla biti tudi vloga jelena in zlasti košute v plodnostnih obredjih, kakor priča navedeni primer z grškim Aktaionom. Košuta je bila tudi sicer zagoneten lik. Škof Jordanes poroča v 6. stoletju,³⁸ da so Huni sledili skrivnostni košuti čez močvirja ob obalah Azovskega morja in tako odkrili pot v Evropo.

Po tem dolgem, a neizbežnem ovinku se vrnimo naposled k naši košuti. Ponuja se zdaj domneva, da utegne biti naša košuta v kontinuitetni zvezi s cervulo noriških romaniziranih staroselcev in njihovih keltskih prednikov. V njej bi smeli videti relikt, survival starega kultnega lika domačinov našega področja, ki so se v zmedah preseljevanja ljudstev zatekli v težko dostopne predele jugovzhodnega Norika. Domnevati smemo, da se tudi pokristjanjeni prebivalci niso takoj in povsem odrekli starim šegam, kakor se jim kljub cerkvenim prepovedim niso odrekli njihovi sodobniki v stari Hispaniji, Galiji in Germaniji. V enklavah težko dostopnih področij je *cervula* živela dalje — kakor koli že, ali v svoji kultni funkciji ali zgolj kot zakoreninjeno izročilo. Zakaj ravno *cervula*, zakaj ne *cervus*, ostaja tudi tukaj skrivnost. In ko so se valovi novih naseljencev, Slovanov-Slovencev, razlili polagoma tudi po odročnih dolinah pod Pohorjem, posebno pa pod Bohôrjem, so *cervulo* prej ali slej sprejeli in ji dali svoje ime. Cervula je bila zanaprej *košuta*.³⁹ Pri tem upoštevamo, da tudi Slovanom živalske maske niso bile neznane, točneje: da so imele tudi pri njih svojo kultno vlogo. O tem govore pričevanja iz poznejših stoletij, poprej jih nihče ni ohranjal spominu. Morda se je celó lik neke slovanske živalske maske kontaminiral s staroselsko *cervulo*. To se je zgodilo tem laže, če je bil kult jelena ali košute tudi Slovanom domač, kar nikakor ni nemogoče. Razvili sta se — če nista bili že poprej dani — tudi obe obliki našega lika: dvonoga in četveronoga oblika. Od doslej ugotovljenih šestinštirideset primerov košute na našem ozemlju je polovica dvonogih, polovica četveronogih...

S tem izročamo svojo domnevo v znanstveno razpravo. Če naše sklepanje drži, potem se zgovornim, čeprav nemim pričam zatona antike na naših tleh — Rifniku, Prapretnemu, Vranju in morebitnim drugim, neodkritim — pridružuje še svojevrstna živa priča, *košuta* — *cervula*, dasi jo veže z davnino samo še ime, ker je svojo prvotno obliko bistveno spremenila in je tudi že zdavnaj izgubila svojo začetno funkcijo.

¹ Arhiv Inštituta za slovensko narodopisje SAZU, sekcija za ljudske šege in igre, gradivo eksploratorske akcije 1971—1974, sign. E 10. 8 (por. Jože Bah).

² Kakor op. 1, sign. E 5. 3 (por. Vladimír Šlibar).

³ Gl. še L. Pivko, Pustna kobilica (rusa, šarga, gambela, košuta itd.) ČZN 10 (1913) 151—155.

⁴ Gl. V. Stefanović Karadžić, *Život i običaji naroda srpskog* (Beč 1867) 20. Prim. tudi M. Gavazzi, *Das Masken-*

wesen Jugoslawiens, *Schweizerisches Archiv für Volkskunde* 63 (Basel 1967) 194.

⁵ Gl. A. Erich, R. Beitzl, *Wörterbuch der deutschen Volkskunde* (Stuttgart 1955) 282—283, s. sliko (= Kröners Taschenausgabe Bd. 127). Posebej za avstrijsko soseščino gl. V. v. Geramb, *Sitte und Brauch in Österreich* (Graz 1948) passim.

⁶ N. Kuret, Problèmes de typologie du masque populaire en Europe, *Annuaire XV de la Commission Royale Belge de Folklore*, section wallonne 1961-62. (Bruxelles 1967) sep. odt.

⁷ J. Kunst, *Cultural Relations between the Balkans and Indonesia* (Amsterdam 1954) = Kon. Instituut voor de Tropen, Mededeling No. CVII, Afdeling Culturele en Physische Anthropologie, No. 47. — Polemično: L. Kretzenbacher, »Rusa« und »Gambela« als Equidenmasken der Slowenen, *Alpes Orientales* 4 (Firenze 1966) 49—74.

⁸ J. Pajek, *Črtice iz duševnega žitka štajerskih Slovencev* (Ljubljana 1884).

⁹ J. P. Migne, *Patrologiae curcus completus* (Paris 1844 ss.) (Series latina [= PL] 1844—1865).

¹⁰ Migne, PL 23, 1081.

¹¹ Migne, PL 23, 813.

¹² Migne, PL 39, 2001.

¹³ Migne, PL 39, 2003.

¹⁴ Migne, PL 39, 2239.

¹⁵ Joannes Dominicus Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, 9. Florentiae (1759 ss) 912.

¹⁶ Migne, PL 137, 524.

¹⁷ M. P. Nilsson *Opuscula selecta* 1 (Lund 1951) 240, op. 43. L. Radermacher, *Beiträge zur Volkskunde aus dem Gebiet der Antike*: Aus altchristlicher Predigt (Wien 1918) 89—93 (= Kais. Akademie der Wissenschaften, Phil.-histor. Klasse, Sitzungsberichte 187. Bd., 3. Abh.).

¹⁸ E. Hoffmann-Krayer, *Neujahrsfeier im alten Basel und Verwandtes* (2), *Schweizerisches Archiv für Volkskunde* 7 (Zürich 1903) 194—195.

¹⁹ Carolus Henricus Meyer, *Fontes historiae religionis Slavicae*, Berolini 1931, 81 (= Fontes historiae religionum

ex auctoribus graecis et latinis... Fasc. IV).

²⁰ E. K. Chambers, *The Mediaeval Stage* 2 (Oxford 1903) 304.

²¹ Navaja Hoffmann-Krayer, 197.

²² Navaja Chambers, 305.

²³ Navaja G. Dumézil, *Le problème des Centaures* (Paris 1929) 25, op. 1 (= Annales du Musée Guimet, Bibliothèque de études, t. 41).

²⁴ Navaja Chambers, 304.

²⁵ S. Glotz, *Les origines de la tradition du masque en Europe. Le Masque dans la tradition européenne*, Katalog (Binche 1975) 19.

²⁶ Meyer, 79.

²⁷ W. Liungman, *Traditionswanderungen Euphrat-Rhein* 2 (Helsinki 1938) 736 (= FFC 119).

²⁸ M. Pop, C. Eretescu, Die Masken im rumänischen Brauchtum, *Schweizerisches Archiv für Volkskunde* 63 (Basel 1967) 165, op. 2.

²⁹ Gl. K. Moszynski, *Kultura ludowa Słowian* 2 (Kraków 1939) 990, s. sliko 223.

³⁰ Liungman, 806.

³¹ Prim. K. Sälzle, *Tier und Mensch, Gottheit und Dämon* (München 1965) 148—150.

³² P. Petru, Cernunnos v Sloveniji, *Situla* 4 (1961) 31—45.

³³ W. E. Peuckert, s. v. Hirsch: *Handwörterbuch der deutschen Aberglaubens* 4 (Berlin u. Leipzig 1931-32) 89.

³⁴ Peuckert, str. 101.

³⁵ Radermacher, 89—93.

³⁶ Diehl, sv. Manducus: *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* 4 (Stuttgart 1896) 1044.

³⁷ V. Schiltz, *L'art des steppes et le style animalier. Or des Scythes. Trésors des musées soviétiques*, Katalog (Paris 1975) 43. Gl. tudi T. Talbot Rice, *The Scythians* (London 1957).

³⁸ Schiltz, 43.

³⁹ Ime je staroslovensko. Cerkvena slovanščina že ima izraz košuta za ελαφο, cerva. Tudi sh. kôšuta in bolg. košuta. Gl. E. Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch* 1 (Heidelberg 1908—1913) 586.

HIRSCHKUH — CERVULA

Zusammenfassung

Verf. konnte aufgrund der bisher gesammelten Materiale über das Maskenwesen des slowenischen ethnischen Gebiets eine auffallende Ballung von Angaben über einen bestimmten Maskentypus auf einem begrenzten Gebiet der einstigen Untersteiermark feststellen. Es ist die sogenannte *košuta*, die Hirschkuh. Die Maskenforschung zählt derartige Maskengestalten — eigentlich nicht ganz entsprechend — zu den Equidenmasken. Es sind Masken mit einem (hölzernen) Tierkopf mit beweglichem Unterkiefer. Die *košuta* tritt heutzutage kaum je mit einem Hirschkuhkopf auf, ihr Kopf ähnelt öftestens einem Pferde- oder Rindskopf. Verf. weist darauf hin, dass Maskengestalten im Lauf der Entwicklung auch wesentlichen morphologischen Änderungen ausgesetzt sind, dass aber dem Gesetz der Beharrung gemäss die ursprüngliche Benennung trotzdem beibehalten wird. Da in den Texten altchristlicher Autoren aus den ersten Jahrhunderten u. Ä. sehr häufig die Hirsch- bzw. Hirschkuhmaskierung (*cervum*, *cervulam facere* u. dgl.) erwähnt wird und es sich zunächst im südlichen *košuta*-Bereich um ein in jeder Hinsicht ausgesprochenes Rückzugsgebiet handelt (südöstliches Noricum mit bisher drei entdeckten vor- bzw. spätrömischen Siedlungen), führt Verf. die Möglichkeit an, dass es sich bei der Benennung der *košuta*/Hirschkuh-Maske um ein Survival aus der Zeit der Spätantike handeln dürfte. Die Slawenstämme, die das Gebiet nach Abzug der Langobarden besiedelt hatten, hätten die ursprüngliche *cervula*-Maskierung übernommen und ihr den slawischen Namen beigelegt, inwiefern Hirsch- bzw. Hirschkuhmaskierungen nicht schon bei den Slawen üblich waren.